

УДК 378.011: 78

ЛЮ Цзін

аспірантка кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

вул. Тургенівська, 11, м.Київ, 01054

E-mail: kafedra410@gmail.com

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РОЗВИТКУ ВОКАЛЬНОГО СЛУХУ ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. Стаття розкриває особливості розвитку вокального слуху підлітків на уроках музичного мистецтва в загальноосвітній школі. Виокремлено значення розвитку вокального слуху школярів, що зумовлено глибоким емоційним впливом вокального мистецтва на формування особистості підлітка, оскільки музичне мистецтво оволодіває почуттями учнів раніше, ніж вони зможуть усвідомити сам процес спілкування з ним. Надано характеристики розвитку вокального слуху підлітків у процесі співацьких занять. Визначено шляхи ефективного розвитку вокального слуху школярів.

Ключові слова: розвиток вокального слуху, музичне мистецтво, підлітки, процес спілкування з музикою.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний етап розвитку суспільства потребує перегляду та вдосконалення системи освіти, адже необхідність у вихованні інтелектуально та естетично розвиненої особистості є одним із найважливіших її завдань. Завдання навчання і виховання підлітків також продиктоване вимогами сьогодення і розглядаються в контексті освітніх процесів, спрямованих на розвиток особистості. Глобальною метою сучасної освіти має стати формування не людини освіченої, а людини культурної, ядром якої є свобода, гуманність, духовність, адаптивність, здатність до самовизначення у культурному світі. Досягнення цієї важливої мети можливе у контексті культурологічної педагогічної парадигми, яка утверджує ідею необхідності спрямування освіти на розвиток культури мислення, почуттів, поведінки особистості. У цьому контексті зростає значення мистецьких дисциплін, зокрема музичного мистецтва, що впливає на формування естетичних смаків та уподобань школярів. Навчання музики передбачає розвиток усіх музичних здібностей дитини. Це багатоаспектний комплексний процес, який водночас є виховним [2, 39]. У цьому процесі окреме місце посідає

© Лю Цзін, 2018

розвиток вокального слуху, зумовлений глибоким емоційним впливом вокального мистецтва на формування особистості учня, особливо підлітка, оскільки музичне мистецтво оволодіває почуттями учнів раніше, аніж вони зуміють усвідомити сам процес спілкування з ним.

Відзначаючи підвищення інтересу підлітків до вокального мистецтва, на жаль, доводиться констатувати, що через відсутність позитивного впливу та належного контролю з боку сім'ї та школи відбуваються певні негативні процеси у сучасному молодіжно-підлітковому середовищі, що веде до поглиблення їх морально-ціннісних деформацій (О.Панагушина).

Дослідники музичної педагогіки привертали увагу до питання формування звуковисотного, гармонічного, тембрового слуху, метро ритмічного відчуття, особливостей музичного сприйняття, багатоголосного співу. Розвиток вокального слуху залишався невирішеною проблемою в музичній педагогіці загальноосвітньої школи, незважаючи на ряд досліджень у цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи літературу з даного питання ми дійшли висновку, що концептуальними у розробці методики формування слухових уявлень стали положення щодо сутності та природи вокального слуху в процесі навчання співу учнів (В. Ємельянов, О. Маруфенко, В. Морозов, А. Менабені, Д. Огороднов, Г. Стулова, Ю. Юцевич та ін.), розвитку вокально-слухових і вокальних навичок (О. Козій, О. Маруфенко, Т. Ткаченко, Л. Тоцька, Лінь Є, Цзінь Нань, Чен Дін та ін.), наукових положеннях музично-педагогічної науки, сучасної теорії й наукових досліджень музичної освіти (Е. Абдуллін, О. Апраксіна, А. Козир, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька та ін.), теорії сучасного загальнокультурного і музичного виховання учнів засобами фольклору (А. Авдієвський, Н. Батюк, А. Болгарський, Б. Шеломов та ін.). Розвиток особистості засобами мистецтва обґрунтовано також в роботах М. Бахтіна, В.Бутенка, Л. Виготського, М. Кагана, Д. Лихачова, Л. Масол, В.Медушевського, В. Орлова, О. Рудницької, та ін. Науковці також відзначають вплив вокально-виконавської діяльності на всебічне виховання та музично-естетичний розвиток дітей (Е. Абдуллін, Ю. Алієв, О. Апраксіна, Б.Асаф'єв, В. Ємельянов та ін.).

Формування цілей статті (постановка завдання) – з позиції розгляду проблеми музичного навчання та виховання школярів проаналізувати та обґрунтувати зміст і сутність розвитку вокального слуху підлітків, провести рівневий аналіз та надати якісні характеристики означеному процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема розвитку вокального слуху підлітків є актуальною тому, що емоційний вплив

вокального мистецтва на формування особистості підлітка є великим і тому залучення учнів до цієї роботи є дуже важливим. З метою визначення рівнів розвитку вокального слуху підлітків та надання їм якісних характеристик нами було проведено констатувальний експеримент. За результатами проведення трьох етапів діагностування нами були розроблені якісні характеристики рівнів розвитку вокального слуху підлітків у процесі навчання музики, а саме: високого, середнього, низького. У своєму дослідженні ми враховували поширене в педагогічній науці уявлення про рівень як про «ступінь, величину розвитку та факт диференціювання за групами. Рівень сформованості того чи іншого утворення встановлюють (згідно з визначеними критеріями) як умовну міру, що дає змогу збагнути явище й на цій підставі дати йому оцінку» [1, 17].

Високий рівень розвитку вокального слуху підлітків характеризується стійкістю інтересу та наявністю внутрішньої мотивації до виконання вокально-хорових творів та завдань, пов'язаних із вокально-хоровою діяльністю, здатністю самостійно орієнтуватися у розмаїтті вокальних творів й оцінювати їх художню цінність. Учні даного рівня вирізняє прагнення ознайомлюватися зі значною кількістю творів вокального мистецтва, оволодіння спеціальним музично-теоретичним та музично-вокальним тезаурусом, уміння здійснювати вокально-слуховий аналіз вокального звучання. Підлітки із високим рівнем розвитку вокального слуху здатні свідомо контролювати, скеровувати й удосконалювати якість власного співу засобом слухової координації, спроможні до самоконтролю та адекватної самооцінки власної вокально-виконавської діяльності. Підлітки високого рівня володіють розвиненою вокальною технікою, сформованим інтонаційним, гармонічним, динамічним, метро-ритмічним вокальним слухом, вміють виразно, яскраво відтворювати художній образ вокального твору. Такі діти відчують потребу власного самовираження через вокально-виконавську діяльність.

Підліткам, які володіють *середнім рівнем* розвитку вокального слуху притаманний ситуативний інтерес до слухання та виконання вокальних творів певного музичного стилю, жанру. Вони є прихильниками вокальної музики, водночас володіють обмеженим слухацьким досвідом, не достатньо орієнтуються у художній цінності вокальних творів. Учні даної категорії обмежені у судженнях щодо якості звучання вокальних творів, що обумовлено недостатньою сформованістю музично-теоретичного тезаурусу та поверхневістю у здійсненні вокально-слухового аналізу вокального твору. Підлітки середнього рівня мають уявлення про ідеальне звучання й культуру вокального співу, властивості вокального звуку, здатні виявляти недоліки вокального звучання. Водночас, в них недостатньо сформована координація слуху і голосу, що характеризує їх

нездатність свідомо коригувати й покращувати якість власної вокально-виконавської діяльності. На цій основі у такої когорти дітей недостатньо адекватна самооцінка власної вокально-виконавської діяльності. Виконання вокальних творів відрізняється формальним підходом до відтворення художньо-образного змісту твору. У співі такі учні планомірно виконують задуману виконавську концепцію, але під час співу не здатні коригувати свій спів, бояться відійти від заздалегідь наміченого плану. Їх спів позбавлений емоційності й яскравості у відтворенні художнього образу.

Низький рівень властивий підліткам, які не виявляють ніякого інтересу до виконавської вокально-хорової діяльності. Вони не мають бажання співати у колективі, категорично відмовляються самотійно виконувати вокальні твори. Водночас, такі учні люблять слухати різноманітну сучасну вокальну музику, але їх інтерес обмежується якимось одним музичним напрямком, чи навіть одним-двома музичними виконавцями. Учні цієї категорії демонструють наявність нестійкого музичного слуху, що виявляється у відволіканнях під час слухання музики. Судження про виконання вокальної музики позбавлені логічного пояснення й музично-теоретичного обґрунтування. Для них становить трудність узгоджувати свій спів із еталонним звучанням вокальних творів, що свідчить про низький рівень координації вокального звуку в процесі виконавської діяльності. Підлітки даного рівня воліють уникати співацької діяльності, оскільки переконані у недостатній якості свого виконання, що в результаті унеможлиблює виразність виконання ними художнього образу вокальних творів. За результатами констатувального експерименту був здійснений підрахунок середнього арифметичного значення кількісних та якісних показників розвитку вокального слуху підлітків за трьома структурними компонентами, а саме: мотиваційно-емоційним, когнітивно-рефлексивним, творчо-результативним.

Кількісні результати констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи, які свідчать про те, що більшість досліджуваних підлітків володіють низьким рівнем розвитку вокального слуху (160 осіб (46,3%). Достатній відсоток таких, що продемонстрували середній рівень (141 учень (40,9%)), натомість підлітків із високим рівнем вокального слуху виявлено недостатньо – всього 44 особи (12,8%). Такі результати констатувального експерименту, превалювання низького і середнього рівнів розвитку вокального слуху учнів, можемо пояснити недостатньою роботою вчителів музичного мистецтва з формування вокальної техніки учнів у даний віковий період (період мутації дитячого голосу), захоплення учнів музикою низької художньо-естетичної вартості,

обмеженого залучення учнів до слухацької й концертно-виконавської діяльності, тощо.

Узагальнюючи результати констатувального експерименту, можемо зробити необхідні для подальшого дослідження висновки: підлітки виявляють інтерес до вокального мистецтва, мають недостатній запас музичних знань, обмежений недостатнім вокально-слуховим досвідом, слабо розвинені вокально-хорові навички й вокальну техніку. Отже, констатація потреби позитивних змін реального стану розвитку вокального слуху підлітків обумовлює необхідність розробки ефективної методики розвитку досліджуваного феномену у процесі навчання музики.

Теоретико-методологічне обґрунтування проблеми розвитку вокального слуху підлітків у процесі навчання музики й результати констатувального експерименту, які фактично визначили превалювання низького та середнього рівнів сформованості досліджуваного феномена, зумовили необхідність розробки і впровадження в навчально-виховний процес підлітків ефективної методики, реалізація якої сприяла б підвищенню інтересу учнів до виконавської співацької діяльності, формуванню вокально-музичного тезаурусу, свідомої координації вокального звуку й уміння здійснювати виконавський аналіз вокальних творів, тощо.

В основу розробки експериментальної методики формувального експерименту закладені теоретичні засади нашого дослідження, в яких вокальний слух ми розглядаємо як якість особистості (підлітка), сформованої на основі вокально-слухових уявлень щодо вокально-звукових еталонів у результаті активної розумової діяльності, що забезпечується глибиною естетичного сприйняття. Пріоритетними стали також педагогічні погляди знаних педагогів про те, що вокальний слух є фундаментом розвитку всіх музичних здібностей, а особливо – голосу, його сформованість є критерієм оцінки якості звучання голосу, тому його розвиток повинен стати першочерговим завданням вчителя й здійснюватися у процесі слухання, аналізу і виконання вокальних творів (Г.Стулова). Водночас, розвинений вокальний слух, за наявності пізнавальної активності, сформованості смаку та здатності до аналізу, має допомагати підліткам орієнтуватися у розмаїтті музики, особливо вокальної (зважаючи на великий вплив вокального мистецтва на молодь), що їх оточує.

У **висновках** варто підкреслити, що незважаючи на значну кількість педагогічних досліджень із проблеми розвитку музичних здібностей (зокрема слуху), проблема розвитку вокального слуху підлітків у процесі навчання музики ще потребує ґрунтовної розробки, зокрема в аспекті духовного, музично-естетичного становлення, соціалізації особистості та спрямування до художньо-творчої самореалізації з урахуванням складності цього вікового

періоду. Між тим, ці питання в умовах гуманізації освіти заслуговують особливої уваги.

Вважаємо за доцільне актуалізувати розвиток вокального слуху підлітків, враховуючи його естетичний потенціал, що обумовлено розвитком емоційної сфери та інтелектуальним розвитком учнів підліткового віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методичні поради молодим науковцям /С.У. Гончаренко. – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.
2. Падалка Г.М. Музична педагогіка: курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти /за ред. В.Г.Бутенка /Г.М. Падалка. – Херсон: ХДПІ, 1995. – 104 с.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2018.

ЛЮ Цзин

аспірантка кафедри теорії і методики музикального образования, хорового пения и дирижирования факультета искусств имени Анатолия Авдеевского Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова

ул. Тургеневская, 11, г.Киев, 01054

E-mail: kafedra410@gmail.com

ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ РАЗВИТИЯ ВОКАЛЬНОГО СЛУХА ПОДРОСТКОВ НА УРОКАХ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

Резюме. Стаття раскрывает особенности развития вокального слуха подростков на уроках музыкального искусства в общеобразовательной школе. Выделены значение развитию вокального слуха школьников, обусловлено глубоким эмоциональным воздействием вокального искусства на формирование личности подростка, поскольку музыкальное искусство овладевает чувствами учащихся прежде, чем они смогут осознать сам процесс общения с ним. Предоставлено характеристики развития вокального слуха подростков в процессе певческих занятий. Определены пути эффективного развития вокального слуха школьников.

Ключевые слова: развитие вокального слуха, музыкальное искусство, подростки, процесс общения с музыкой.

LIU Jing

postgraduate student of the Department of Theory and Methodology of Musical Education, Choral Singing and Conducting of the Faculty of Arts named after Anatolii Avdiievskiy, National Pedagogical Dragomanov University

11 Turhenivska str., Kyiv, 01054

E-mail: kafedra410@gmail.com

MAIN CHARACTERISTICS OF THE ADOLESCENTS' VOCAL HEARING DEVELOPMENT IN MUSICAL ART LESSONS

Summary. The article reveals the peculiarities of adolescents' vocal hearing development at the musical art lessons in the comprehensive school. The importance of developing the vocal hearing of schoolchildren is emphasized, due to the profound emotional impact of vocal art on the formation of the adolescent's personality, as the musical art takes possession of the students' feelings before they can realize the very process of communicating with it. The characteristics of adolescents' vocal hearing development in the process of singing lessons are given. The ways of effective development of vocal hearing of schoolchildren are determined.

Key words: development of vocal hearing, musical art, adolescents, process of communication with music.

Abstract. The modern stage of society's development requires the revision and improvement of the education system, the tasks of education and upbringing of adolescents are also considered in the context of educational processes aimed at the development of the individual. The global goal of modern education should be to form a person of a cultural nature, the core of which is freedom, humanity, spirituality, adaptability, ability to self-determination in the cultural world. In this context, the importance of artistic disciplines, in particular musical arts, is increasing. Learning music involves the development of all musical abilities of the child. The development of vocal hearing is due to the deep emotional influence of vocal art on the formation of the personality of the adolescent, as musical art captures the feelings of students before they are able to understand the process of communicating with him.

Different aspects of musical education are represented in scientific works, for example: the nature of vocal hearing in the process of singing (V. Yemelianov, O. Marufenko, V. Morozov, H. Stulova etc.), the development of vocal and hearing and vocal skills (O. Kozii, T. Tkachenko, L. Totska, etc.), modern theory and scientific researches in musical education (O. Apraksina, A. Kozyr, G. Padalka, O. Rudnitska etc.), the modern theory of general cultural and musical education of students by means of folklore (A. Avdiievskiy, N. Batiuk, etc.).

The aim of the article is to analyse and substantiate the content and essence of the development of vocal hearing of adolescents, conduct a level analysis and provide qualitative characteristics to the specified process taking into account the problem of musical education and the adolescents' upbringing.

In order to determine the levels of development of adolescents' vocal hearing and to provide them with qualitative characteristics, the author conducted a confirmatory experiment. As a result of the three stages of diagnosis, the author developed qualitative characteristics of the levels of development of adolescents' vocal hearing in the process of music education, namely: high, medium, and low. Quantitative results of the confirmatory stage of experimental work indicate that most of the studied adolescents had a low level of vocal hearing development (160 persons (46.3%), there were a lot of teenagers who demonstrated the average level (141 students (40.9%), on the contrary, adolescents with a high level of vocal hearing were only 44 people (12.8%).

In conclusion the author noted that despite the considerable amount of pedagogical research on the development of musical abilities (in particular, hearing), the problem of the development of adolescents' vocal hearing in the process of music education still needs to be developed, in particular in the aspect of spiritual, musical and aesthetic formation, socialization of the individual and the direction to artistic and creative self-realization with taking into account the complexity of this age period. Meanwhile, these issues in the conditions of humanization of education deserve special attention.

REFERENCES

1. Honcharenko, S.U. (2008). *Pedahohichni doslidzhennia: metodychni porady molodym naukovtsiam [Pedagogical research: methodical advice for young scientists]*. Kyiv-Vinnytsia: "Vinnytsia" [in Ukrainian].
2. Padalka G.M. (1995). *Muzychna pedahohika: kurs leksii z aktualnykh problem vykladannia muzychnykh dystsyplin v systemi pedahohichnoi osvity [Music Pedagogy: A course on current issues of teaching musical disciplines in the system of pedagogical education]*. Ed. V.G. Butenko. Kherson: CPI [in Ukrainian].

(переклала на англ. О. Є. Ішутіна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти ДДПУ)